

An Analysis of the Role of the Islamic Republic of Iran's Educational Diplomacy in Promoting Identity Models

Pakdel Moghadam¹, Habibollah Abolhassan Shirazi², Shiva Jalalpour³

1. Department of International Relations, Arv.C., Islamic Azad University, Abadan, Iran. Email:

pakdel.moghadam@iau.ac.ir

2. Department of International Relations, CT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email:

hab.abolhassan_shirazi@iau.ac.ir

3. Department of Political Science, Ahv.C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. Email:

shivajalalpour2016@iau.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article history:

Received: 28 March
2025

Revised: November 27,
2025

Accepted: April 28,
2026

Published: April 28,
2026

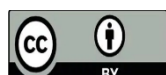
Keywords:

Educational Diplomacy
Identity Patterns Soft
Power Constructivism
Islamic Republic of Iran

Abstract

Educational diplomacy, as a modern dimension of public diplomacy, has emerged in recent years as an effective tool for advancing national interests and representing state identities within the international system. Relying on its cultural, civilizational, religious, and scientific capacities, the Islamic Republic of Iran has utilized this instrument to strengthen its soft power and disseminate its identity patterns. Accordingly, the central research question is: What position does the educational diplomacy of the Islamic Republic of Iran hold in the process of disseminating and institutionalizing identity patterns in the international arena, and through what mechanisms does it pursue this objective? In response, the research hypothesis posits that through the purposeful utilization of tools such as attracting international students, granting scholarships, developing overseas academic activities, and promoting the Persian-Islamic language and culture, Iran's educational diplomacy is capable of contributing to the reproduction and consolidation of identity patterns and strengthening the country's soft power at regional and trans-regional levels. However, the realization of this goal remains contingent upon a coherent strategy and institutional coordination. The theoretical framework of this research is based on Joseph Nye's Soft Power theory and the Constructivist approach in international relations, which emphasize the role of identity, discourse, and cultural attraction in the behavior of international actors. The findings indicate that Iran's educational diplomacy possesses significant potential for transmitting identity meanings and values; nonetheless, challenges such as institutional inconsistency, structural limitations, and international political pressures have constrained its efficacy.

How to cite: Moghadam, P., Abolhassan Shirazi, H. and Jalalpour, S. (2026). An Analysis of the Role of the Islamic Republic of Iran's Educational Diplomacy in Promoting Identity Models. *Geography and Regional Planning*, 16 (62),250-266. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.580234.4428>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.580234.4428>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

While civilizational studies have traditionally been viewed through a historical lens, there is a critical need to transition toward "civilization as an analytical approach" to understand complex social phenomena. The central problem lies in the analytical impasse faced by conventional sociological and international relations theories when interpreting events of a civilizational scale, such as the Arbaeen pilgrimage. Standard frameworks of social solidarity-ranging from Rousseau's social contracts and Hobbesian authority to Durkheim's structuralism-fail to explain the unique, transcendental, and faith-driven cohesion manifested in this global gathering. These secular models are often limited to state-centric or regional levels of analysis, proving inadequate for capturing the essence of the "Ummah" as a dynamic socio-cultural unit. This conceptual gap suggests that without a civilizational perspective, the Arbaeen walk is reduced to a mere ritual rather than being recognized as the vital infrastructure for a "New Islamic Civilization." Therefore, this research addresses the necessity of shifting the level of analysis from micro-social groups to a civilizational scale. By aligning the concept of the Ummah with civilizational human relations, this study seeks to overcome the limitations of Western social theories and provide a robust framework for interpreting the spiritual and geopolitical dimensions of contemporary Islamic movements.

Methodology

"This research employs a descriptive-analytical methodology, utilizing a library-based approach for data collection. By systematically reviewing and synthesizing a wide range of academic literature, including books, peer-reviewed journals, and historical documents, the study first describes the theoretical foundations of civilizational analysis and the concept of the 'Ummah.' Subsequently, an analytical framework is applied to interpret the Arbaeen pilgrimage as a contemporary socio-political phenomenon. This qualitative approach allows for a deep exploration of the subject matter, moving beyond mere data collection to provide a critical interpretation of how spiritual movements can serve as the infrastructure for a New Islamic Civilization. The reliance on authoritative scholarly sources ensures that the findings are grounded in established discourse while offering a novel synthesis of the relationship between social solidarity and civilizational identity."

Results and Discussion

The Islamic Revolution of Iran fundamentally transformed regional geopolitics by introducing Shia political Islam as a potent ideological challenge to Western imperialism. Central to this paradigm is the "Geopolitics of Resistance"-a concept often described as "geopolitics from below"-which represents the cultural, political, and moral forces within civil society that challenge the military and economic dominance of hegemonic powers. Rooted in the Ashura paradigm and the principles of rationality, spirituality, and justice, this framework views the struggle against oppression not merely as a political endeavor but as a spiritual mission. By redefining power through the lens of political Shiism, the revolution has empowered marginalized movements to resist systemic injustice, positioning Islamic values as a transformative alternative to the materialistic global order.

Conclusion

Religion has emerged as a fundamental source of social and political power, necessitating a shift from traditional geopolitics toward a framework that incorporates ideological and identity-based dynamics. In this context, the "Geopolitics of Resistance", particularly within the framework of critical geopolitics, focuses on counter-hegemonic struggles where the Ashura paradigm serves as the ultimate model of spiritual and political resilience. Iran occupies a unique strategic position in this landscape, possessing the capacity to resist Western normative pressures while exporting its revolutionary values to the 'Shatterbelt' region. The rise of revolutionary Islam following the 1979 Revolution transformed the American security perspective, replacing secular nationalism with a perceived threat of 'Islamic fundamentalism.' This profound shift has led many observers to view Iranian-style political Islam as a central force that challenges the global status quo and unites the Islamic world through a discourse of 'the power of the powerless' and religious authority.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data,

performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of int

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

تحلیل جایگاه دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران در اشاعه الگوهای هویتی

پاکدل مقدم^۱، حبیب اله ابوالحسن شیرازی^۲✉، شیوا جلال پور^۳

۱. گروه روابط بین الملل، واحد بین المللی ارونند، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران. رایانامه: pakdel.moghadam@iau.ac.ir

۲. گروه روابط بین الملل، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: hab.abolhassan_shirazi@iau.ac.ir

۳. گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. رایانامه: shivajalalpour2016@iau.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
دیپلماسی آموزشی به عنوان یکی از ابعاد نوین دیپلماسی عمومی، در سال های اخیر به ابزاری اثرگذار در پیشبرد منافع ملی و بازنمایی هویت دولت ها در نظام بین الملل تبدیل شده است. جمهوری اسلامی ایران نیز با اتکا به ظرفیت های فرهنگی، تمدنی، دینی و علمی خود، از این ابزار در جهت تقویت نفوذ نرم و اشاعه الگوهای هویتی بهره گرفته است. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش آن است که دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران چه جایگاهی در فرآیند اشاعه و نهادینه سازی الگوهای هویتی در عرصه بین المللی دارد و از چه سازوکارهایی این هدف را دنبال می کند؟ در پاسخ، فرضیه پژوهش بیان می دارد که دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران، از طریق بهره گیری هدفمند از ابزارهایی همچون جذب دانشجویان خارجی، اعطای بورسیه های تحصیلی، توسعه فعالیت های دانشگاهی برون مرزی و ترویج زبان و فرهنگ فارسی - اسلامی، قادر است به بازتولید و تثبیت الگوهای هویتی و تقویت نفوذ نرم کشور در سطوح منطقه ای و فرامنطقه ای یاری رساند؛ هرچند میزان تحقق این امر به وجود راهبردی منسجم و هماهنگی نهادی وابسته است. چارچوب نظری پژوهش مبتنی بر نظریه قدرت نرم جوزف نای و رهیافت سازهانگاری در روابط بین الملل است که بر نقش هویت، گفتمان و جاذبه فرهنگی در رفتار بازیگران بین المللی تأکید دارند. یافته ها نشان می دهد که دیپلماسی آموزشی ایران از ظرفیت قابل توجهی برای انتقال معنا و ارزش های هویتی برخوردار است، اما چالش هایی نظیر ناهماهنگی نهادی، محدودیت های ساختاری و فشارهای سیاسی بین المللی، کارآمدی آن را با محدودیت هایی مواجه ساخته است.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۷ دی ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری: ۶ آذر ۱۴۰۴ تاریخ پذیرش: ۸ اردیبهشت ۱۴۰۵ تاریخ انتشار: ۸ اردیبهشت ۱۴۰۵ کلیدواژه ها: دیپلماسی آموزشی الگوهای هویتی قدرت نرم سازهانگاری جمهوری اسلامی ایران

استناد: مقدم، پاکدل، ابوالحسن شیرازی، حبیب اله و جلال پور، شیوا. (۱۴۰۵). تحلیل جایگاه دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران در اشاعه الگوهای هویتی. *جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای*، ۱۶(۶۲)، ۲۵۰-۲۶۶. DOI: 10.22034/jgeoq.2026.580234.4428

© نویسندگان.

ناشر: موسسه آموزش عالی قشم

مقدمه

در نظام بین‌الملل معاصر، شیوه‌های تحقق و تأمین منافع ملی دولت‌ها دستخوش تحول بنیادین شده است. کاهش کارآمدی ابزارهای سنتی قدرت مبتنی بر اجبار، زور و فشار، در کنار افزایش اهمیت مؤلفه‌های نرم و غیرمادی، موجب شده است که دولت‌ها به‌طور فزاینده‌ای به ظرفیت‌های فرهنگی، هویتی و آموزشی به‌عنوان ابزارهای نفوذ پایدار توجه نشان دهند. در چنین فضایی، دیپلماسی آموزشی به‌عنوان یکی از جلوه‌های نوین دیپلماسی عمومی، جایگاهی راهبردی در سیاست خارجی کشورها یافته و به ابزاری مؤثر برای انتقال ارزش‌ها، شکل‌دهی به ادراکات، و تأثیرگذاری غیرمستقیم بر نگرش نخبگان و جوامع هدف تبدیل شده است. آموزش، به دلیل پیوند عمیق با فرآیند جامعه‌پذیری، تولید معنا و بازتولید هویت، واجد ظرفیتی است که فراتر از کارکردهای علمی و فنی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به چارچوب‌های فکری و ارزشی مخاطبان ایفا می‌کند. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان نظامی سیاسی با هویت ایدئولوژیک، فرهنگی و تمدنی متمایز، از بدو شکل‌گیری همواره با چالش بازنمایی هویت خود در عرصه بین‌المللی مواجه بوده است. تصویری که از ایران در محیط بین‌الملل شکل می‌گیرد، صرفاً نتیجه تعاملات سیاسی و امنیتی نیست، بلکه بازتابی از نحوه انتقال ارزش‌ها، باورها و الگوهای هویتی آن به سایر جوامع است. در این میان، دیپلماسی آموزشی می‌تواند نقشی کلیدی در اصلاح، تکمیل یا تعمیق این تصویر ایفا کند. حضور دانشجویان خارجی در مراکز علمی ایران، اعطای بورسیه‌های تحصیلی، فعالیت نهادهای آموزشی و فرهنگی برون‌مرزی، آموزش زبان فارسی، و تعاملات دانشگاهی، همگی از جمله ابزارهایی هستند که بالقوه قادرند به انتقال نرم الگوهای هویتی جمهوری اسلامی ایران کمک کنند و در بلندمدت زمینه‌ساز تقویت منافع ملی شوند. با این حال، مسئله اساسی آن است که ظرفیت‌های دیپلماسی آموزشی ایران تا چه اندازه به‌صورت هدفمند، منسجم و راهبردی در جهت اشاعه الگوهای هویتی به کار گرفته شده‌اند. نبود یک الگوی نظری شفاف، پراکندگی نهادی، و عدم پیوند نظام‌مند میان اهداف آموزشی و اهداف کلان سیاست خارجی، این پرسش را مطرح می‌سازد که آیا دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران توانسته است به‌طور مؤثر در خدمت تولید و بازتولید قدرت نرم و تحقق منافع ملی قرار گیرد یا خیر. در بسیاری از موارد، فعالیت‌های آموزشی و علمی ایران در خارج از کشور فاقد پیوست هویتی و گفتمانی مشخص بوده و بیش از آنکه به‌عنوان ابزار دیپلماسی هدفمند تلقی شوند، در قالب اقدامات مقطعی و غیرسیستماتیک اجرا شده‌اند.

از سوی دیگر، الگوهای هویتی جمهوری اسلامی ایران ماهیتی چندلایه دارند که شامل مؤلفه‌های دینی، فرهنگی، انقلابی و تمدنی می‌شوند. انتقال این الگوهای پیچیده در محیطی که رقابت گفتمانی شدیدی میان بازیگران بین‌المللی جریان دارد، نیازمند ابزارهایی ظریف، اقناعی و پایدار است. آموزش، به‌عنوان فرآیندی تدریجی و درونی‌ساز، می‌تواند بستری مناسب برای چنین انتقالی فراهم آورد؛ اما تحقق این امر مستلزم درک دقیق سازوکارهای هویت‌سازی، مخاطب‌شناسی، و انطباق پیام‌های هویتی با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی جوامع هدف است. در غیاب چنین درکی، دیپلماسی آموزشی نه‌تنها به تحقق منافع ملی منجر نمی‌شود، بلکه ممکن است با بی‌اثر شدن یا حتی بازتولید برداشت‌های منفی همراه گردد. مسئله دیگر، ارتباط میان دیپلماسی آموزشی و قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. اگرچه در اسناد بالادستی بر اهمیت فرهنگ، علم و آموزش در تعاملات خارجی تأکید شده است، اما میزان تحقق عملی این رویکرد و تأثیر آن بر نفوذ نرم ایران همچنان محل تردید و نیازمند تحلیل است. این پرسش مطرح می‌شود که آیا دیپلماسی آموزشی ایران توانسته است جذابیت فرهنگی و هویتی لازم را برای مخاطبان خارجی ایجاد کند و آنان را به پذیرش یا همدلی با ارزش‌های مورد نظر سوق دهد، یا آنکه این ظرفیت بالقوه به دلایل ساختاری، اجرایی و گفتمانی بالفعل نشده است. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر، تحلیل جایگاه دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران

در اشاعه الگوهای هویتی و نسبت آن با تحقق منافع ملی است. این پژوهش در پی آن است که با رویکردی تحلیلی و نظری، به بررسی این موضوع بپردازد که دیپلماسی آموزشی ایران تا چه اندازه در تولید قدرت نرم، شکل‌دهی به هویت مطلوب در ذهن مخاطبان خارجی، و تقویت جایگاه بین‌المللی کشور نقش‌آفرین بوده است. پرداختن به این مسئله، از یک سو خلأهای نظری و مفهومی موجود در ادبیات دیپلماسی آموزشی ایران را آشکار می‌سازد و از سوی دیگر می‌تواند مبنایی برای بازاندیشی در سیاست‌گذاری فرهنگی و آموزشی کشور در سطح بین‌المللی فراهم آورد؛ امری که در شرایط پیچیده و رقابتی نظام جهانی امروز، اهمیتی دوچندان دارد.

چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش بر این پیش‌فرض استوار است که دیپلماسی آموزشی به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر سیاست خارجی، در بستر تعامل میان «قدرت نرم» و «هویت» معنا می‌یابد و نقش واسطی میان منابع فرهنگی - هویتی یک دولت و تحقق منافع ملی آن در سطح بین‌المللی ایفا می‌کند. در این چارچوب، آموزش نه صرفاً به‌عنوان یک فعالیت علمی یا فرهنگی خنثی، بلکه به‌مثابه سازوکاری اجتماعی - سیاسی در نظر گرفته می‌شود که قادر است الگوهای هویتی خاصی را در میان مخاطبان خارجی تولید، تثبیت و بازتولید کند. از این منظر، دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران در پی آن است که از طریق انتقال زبان، فرهنگ، ارزش‌ها و گفتمان‌های هویتی، تصویری معنادار و جذاب از خود در ذهن نخبگان و جوامع هدف ایجاد کرده و بدین‌وسیله ظرفیت نفوذ نرم و پایدار خود را افزایش دهد. چنین رویکردی مستلزم بهره‌گیری از چارچوب‌های نظری‌ای است که بتوانند پیوند میان آموزش، هویت و قدرت را به‌طور نظام‌مند تبیین کنند. در این راستا، نظریه قدرت نرم جوزف نای یکی از ارکان اصلی چارچوب نظری پژوهش حاضر محسوب می‌شود. نای قدرت نرم را توانایی تأثیرگذاری بر ترجیحات و رفتار دیگران از طریق جاذبه، اقناع و مشروعیت می‌داند، نه از راه اجبار یا پرداخت‌های مادی (Nye, 2004: 5). منابع قدرت نرم شامل فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی مشروع است؛ عناصری که آموزش بین‌المللی می‌تواند مهم‌ترین بستر انتقال و نهادینه‌سازی آن‌ها باشد. دانشگاه‌ها، برنامه‌های تبادل دانشجوی، اعطای بورسیه و آموزش زبان، همگی از کانال‌هایی هستند که از طریق آن‌ها ارزش‌ها و هنجارهای یک کشور به‌صورت غیرمستقیم و تدریجی منتقل می‌شوند و زمینه شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به کشور مبدأ را فراهم می‌کنند (Nye, 2011: 84). در چارچوب این نظریه، دیپلماسی آموزشی زمانی موفق تلقی می‌شود که بتواند جذابیت فرهنگی و هویتی کشور را افزایش داده و مخاطبان خارجی را به پذیرش داوطلبانه الگوهای فکری و ارزشی آن ترغیب کند.

در کنار نظریه قدرت نرم، مکتب سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل بُعد هویتی و معنایی دیپلماسی آموزشی را تبیین می‌کند. سازه‌انگاران بر این باورند که واقعیت‌های اجتماعی، از جمله منافع و رفتار دولت‌ها، برساخته‌های اجتماعی‌اند و از طریق هویت‌ها، هنجارها و گفتمان‌ها شکل می‌گیرند (Wendt, 1999: 1). بر اساس این دیدگاه، هویت نه یک امر ثابت و از پیش‌داده‌شده، بلکه محصول تعاملات اجتماعی و فرآیندهای آموزشی، فرهنگی و ارتباطی است. آموزش در این چارچوب، یکی از مهم‌ترین ابزارهای شکل‌دهی به معنا و هویت تلقی می‌شود، زیرا از طریق آن، مفاهیم بنیادینی چون «خود»، «دیگری»، «ارزش» و «منافع مشترک» بازتعریف می‌شوند. دیپلماسی آموزشی می‌تواند با تأثیرگذاری بر ذهنیت نخبگان و نسل‌های آینده در جوامع هدف، به بازتولید هویت مطلوب کشور مبدأ کمک کند و در بلندمدت بر الگوهای کنش سیاسی و اجتماعی آن جوامع اثر بگذارد (Checkel, 1998: 325). ترکیب نظریه قدرت نرم و سازه‌انگاری امکان ارائه چارچوبی تلفیقی را فراهم می‌سازد که در آن، دیپلماسی آموزشی به‌عنوان پیونددهنده منابع هویتی با اهداف سیاست خارجی تحلیل می‌شود. در این چارچوب، آموزش بین‌المللی هم‌زمان دارای کارکرد ابزاری و هنجاری است؛ از

یک سو ابزار تحقق منافع ملی و افزایش نفوذ نرم محسوب می‌شود و از سوی دیگر، فرایندی هویت‌ساز است که در سطح معنا و گفتمان عمل می‌کند. برای جمهوری اسلامی ایران، که بخش مهمی از سیاست خارجی آن بر پایه مؤلفه‌های فرهنگی، دینی و تمدنی استوار است، دیپلماسی آموزشی می‌تواند بستری برای انتقال الگوهای هویتی مبتنی بر استقلال، عدالت‌خواهی، عقلانیت دینی و گفت‌وگوی فرهنگی فراهم آورد. این الگوهای هویتی، در صورت ارائه جذاب و منسجم، می‌توانند درک و تفسیر مخاطبان خارجی از ایران را از سطح کلیشه‌های سیاسی و رسانه‌ای فراتر برده و به درکی عمیق‌تر و مثبت‌تر منجر شوند. بر این اساس، چارچوب نظری پژوهش حاضر دیپلماسی آموزشی را متغیری مستقل در نظر می‌گیرد که از طریق سازوکارهای قدرت نرم و فرآیندهای هویت‌سازی، بر متغیر وابسته یعنی تحقق و تقویت منافع ملی جمهوری اسلامی ایران اثر می‌گذارد. این منافع نه تنها در ابعاد مادی و امنیتی، بلکه در حوزه‌های نمادین و فرهنگی نیز تعریف می‌شوند و شامل ارتقای تصویر بین‌المللی، افزایش سرمایه نمادین و گسترش شبکه‌های نخبگانی همسو هستند. در نهایت، چارچوب نظری تلفیقی این تحقیق امکان تحلیل چندلایه از دیپلماسی آموزشی را فراهم می‌کند؛ تحلیلی که هم به ساختارهای معنایی و هویتی توجه دارد و هم به کارکردهای عملی آن در سیاست خارجی، و بدین‌وسیله می‌تواند جایگاه دیپلماسی آموزشی ایران در اشاعه الگوهای هویتی را به‌صورت جامع و نظام‌مند تبیین کند.

نظریه‌های هویت‌ساز در مکتب سازه‌انگاری

مکتب سازه‌انگاری یکی از مهم‌ترین جریان‌های نظری در روابط بین‌الملل معاصر است که با فاصله گرفتن از نگاه مادی‌گرایانه مکاتب واقع‌گرایی و لیبرالیسم، بر نقش هویت، معنا، هنجارها و گفتمان‌ها در شکل‌گیری رفتار دولت‌ها تأکید می‌کند. سازه‌انگاران معتقدند که واقعیت‌های بین‌المللی نه اموری عینی و از پیش داده‌شده، بلکه برساخته‌هایی اجتماعی هستند که در بستر تعاملات انسانی، زبانی و نهادی شکل می‌گیرند. از این منظر، منافع ملی، تهدیدها، دوستی‌ها و دشمنی‌ها، همگی محصول ادراکات هویتی و گفتمان‌های مسلطاند و نه صرفاً ناشی از توزیع قدرت مادی. بر همین اساس، آموزش، فرهنگ و ارتباطات بین‌المللی به‌عنوان سازوکارهای تولید معنا، جایگاهی محوری در تحلیل رفتار دولت‌ها می‌یابند. در چارچوب نظری سازه‌انگاری، هویت به‌عنوان درک کنشگر از «خود» و «دیگری» تعریف می‌شود و این هویت است که منافع و ترجیحات رفتاری دولت‌ها را شکل می‌دهد. الکساندر ونت با تأکید بر این نکته که «آنا‌رشی آن چیزی است که دولت‌ها از آن می‌سازند»، نشان می‌دهد که ساختار نظام بین‌الملل الزاماً خصمانه یا رقابتی نیست، بلکه می‌تواند در نتیجه تعاملات هویتی، به همکاری یا تقابل منجر شود. از این رو، تغییر در هویت‌های ادراکی، می‌تواند به تغییر در الگوهای رفتاری دولت‌ها بینجامد. در این چارچوب، دیپلماسی آموزشی به‌مثابه ابزاری نرم، امکان مداخله در فرآیند شکل‌گیری هویت نخبگان و جوامع خارجی را فراهم می‌آورد. گفتمان، به‌عنوان یکی از مفاهیم کلیدی سازه‌انگاری، نقش واسط میان هویت و کنش سیاسی را ایفا می‌کند. گفتمان‌ها مجموعه‌ای از مفاهیم، نمادها و روایت‌ها هستند که معنا را تولید و تثبیت می‌کنند و از طریق نهادهایی مانند نظام آموزشی، رسانه‌ها و دانشگاه‌ها بازتولید می‌شوند (Hopf, 2002: 7-10). در این میان، آموزش بین‌المللی نه صرفاً انتقال دانش، بلکه فرآیندی هویت‌ساز تلقی می‌شود که از طریق آن ارزش‌ها، الگوهای رفتاری و چارچوب‌های تفسیری خاصی در ذهن مخاطبان خارجی نهادینه می‌گردد. به همین دلیل، بسیاری از دولت‌ها از آموزش عالی، بورسیه‌های تحصیلی و تبادلات علمی به‌عنوان ابزارهای راهبردی در سیاست خارجی خود بهره می‌گیرند. از منظر سازه‌انگاری، آموزش یکی از مؤثرترین ابزارهای هویت‌سازی بین‌المللی محسوب می‌شود، زیرا در سطح نخبگانی عمل کرده و تأثیرات بلندمدت و پایدار بر نگرش‌ها و ادراکات دارد. دانشجویان خارجی که در چارچوب نظام آموزشی یک کشور آموزش می‌بینند، نه تنها با دانش تخصصی، بلکه با زبان، فرهنگ، تاریخ و ارزش‌های آن کشور آشنا می‌شوند و این امر می‌تواند به شکل‌گیری نوعی همذات‌پنداری هویتی منجر شود (Finnemore, 1996: 22).

۲۵). چنین فرآیندی در بلندمدت ظرفیت تبدیل سرمایه آموزشی به سرمایه نمادین و سیاسی را برای کشور مبدأ فراهم می‌سازد. در ارتباط با جمهوری اسلامی ایران، سازه‌انگاری امکان تحلیل عمیق‌تری از نقش دیپلماسی آموزشی در اشاعه الگوهای هویتی اسلامی - ایرانی فراهم می‌کند. آموزش زبان فارسی، جذب دانشجویان خارجی از کشورهای منطقه، جهان اسلام و حتی فراتر از آن، و فعالیت دانشگاه‌ها و مراکز علمی ایرانی در خارج از کشور، همگی مصادیقی از کنش هویت‌ساز در سیاست خارجی ایران محسوب می‌شوند. این اقدامات می‌توانند در بازتولید گفتمان‌هایی چون استقلال، عدالت‌خواهی، مقاومت و همبستگی اسلامی نقش‌آفرین باشند و تصویری متمایز از هویت ایران در نظام بین‌الملل ارائه دهند (سجادی، ۱۳۹۸: ۷۲).

پیوند دیپلماسی آموزشی با بازتولید الگوهای هویتی، در چارچوب سازه‌انگاری، نشان می‌دهد که منافع ملی صرفاً در قالب شاخص‌های مادی تعریف نمی‌شوند، بلکه ارتقای جایگاه هویتی و معنایی یک کشور نیز بخشی از منافع ملی به شمار می‌رود. بدین ترتیب، دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای تثبیت هویت مطلوب ایران در ذهن نخبگان خارجی، کاهش سوءبرداشت‌ها، و افزایش ظرفیت تعامل سازنده با دیگر کشورها تحلیل شود. این رویکرد نظری، امکان فهم دقیق‌تر از نقش آموزش در سیاست خارجی و پیوند آن با قدرت نرم و منافع ملی را فراهم می‌سازد.

هم‌افزایی قدرت نرم و هویت در دیپلماسی آموزشی

در ادبیات معاصر روابط بین‌الملل، پیوند میان قدرت نرم و هویت ملی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سازوکارهای تأثیرگذاری پایدار دولت‌ها در محیط بین‌المللی شناخته می‌شود. قدرت نرم، برخلاف قدرت سخت که بر اجبار و فشار متکی است، بر جذابیت، مشروعیت و اقناع استوار بوده و در بستری شکل می‌گیرد که هویت‌های فرهنگی، ارزشی و معنایی نقش محوری دارند. هویت ملی به‌عنوان مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، نمادها و روایت‌های تاریخی، منبع اصلی تولید جذابیت فرهنگی و مشروعیت سیاسی محسوب می‌شود و بدون آن، قدرت نرم فاقد پشتوانه اجتماعی و معنایی خواهد بود (نای، ۱۳۹۰: ۴۳). از این منظر، دیپلماسی آموزشی به‌عنوان یکی از کارآمدترین ابزارهای انتقال هویت، زمینه‌ساز هم‌افزایی میان قدرت نرم و هویت ملی است.

تعامل قدرت نرم و هویت ملی در دیپلماسی آموزشی، از طریق فرایند معناسازی و بازنمایی فرهنگی تحقق می‌یابد. آموزش، به‌ویژه آموزش عالی و تبادلات دانشگاهی، صرفاً انتقال دانش فنی نیست، بلکه حامل نظام‌های معنایی، الگوهای رفتاری و چارچوب‌های هویتی است که به‌طور غیرمستقیم نگرش مخاطبان خارجی را نسبت به کشور مبدأ شکل می‌دهد. در این چارچوب، دانشجویان خارجی، اساتید و نخبگان علمی به کنشگران انتقال هویت بدل می‌شوند و تجربه زیسته آنان از نظام آموزشی، فرهنگی و اجتماعی کشور میزبان، در شکل‌دهی به تصویر ذهنی پایدار نقش اساسی ایفا می‌کند. از این‌رو، هرچه هویت ملی ارائه‌شده در دیپلماسی آموزشی منسجم‌تر، جذاب‌تر و مبتنی بر ارزش‌های جهان‌شمول باشد، ظرفیت تولید قدرت نرم افزایش می‌یابد. دیپلماسی آموزشی به‌مثابه سازوکار مشروعیت‌سازی نیز قابل تحلیل است. مشروعیت در روابط بین‌الملل صرفاً حاصل قدرت مادی نیست، بلکه نتیجه پذیرش داوطلبانه ارزش‌ها و هنجارهای یک بازیگر از سوی دیگران است. آموزش بین‌المللی، با ایجاد ارتباط پایدار میان نظام آموزشی کشور مبدأ و نخبگان کشورهای مقصد، امکان درونی‌سازی ارزش‌ها و روایت‌های هویتی را فراهم می‌کند و از این طریق، مشروعیت نرم سیاست‌ها و نقش‌آفرینی بین‌المللی کشور را تقویت می‌نماید (کریمی، ۱۳۹۷: ۹۱). در مورد جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی آموزشی می‌تواند بستری برای بازنمایی هویت فرهنگی، تمدنی و علمی ایران در برابر روایت‌های رقیب باشد و از رهگذر آن، مشروعیت نقش منطقه‌ای و بین‌المللی کشور را ارتقاء دهد. ظرفیت الگوهای هویتی در نفوذ نرم پایدار، زمانی محقق

می‌شود که دیپلماسی آموزشی از سطح اقدامات مقطعی فراتر رفته و به یک راهبرد بلندمدت تبدیل شود. نفوذ نرم پایدار نیازمند استمرار، انسجام و هماهنگی میان سیاست‌های آموزشی، فرهنگی و خارجی است. الگوهای هویتی که از طریق آموزش منتقل می‌شوند، باید واجد قابلیت تطبیق با زمینه‌های فرهنگی مخاطبان بوده و در عین حفظ اصالت، امکان گفت‌وگو و هم‌پذیری را فراهم کنند (سیدامامی، ۱۳۹۵: ۵۸). تجربه کشورهایمانند چین، فرانسه و ترکیه نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری هدفمند در دیپلماسی آموزشی، می‌تواند شبکه‌ای از نخبگان همسو ایجاد کند که در بلندمدت به تقویت نفوذ نرم و تأمین منافع ملی منجر می‌شود. در نهایت، هم‌افزایی قدرت نرم و هویت در دیپلماسی آموزشی زمانی به‌طور کامل محقق می‌شود که آموزش به‌عنوان یک ابزار راهبردی در سیاست خارجی مورد شناسایی قرار گیرد، نه صرفاً یک فعالیت فرهنگی جانبی. در این چارچوب، دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با اتکا بر مؤلفه‌های هویتی همچون تمدن ایرانی-اسلامی، زبان فارسی، ظرفیت‌های علمی و گفتمان عدالت‌محور، نقشی مؤثر در تولید قدرت نرم و تحقق منافع ملی ایفا کند. چنین رویکردی، دیپلماسی آموزشی را از یک ابزار کم‌اثر به یک سازوکار نفوذ نرم پایدار و مشروعیت‌ساز در نظام بین‌الملل تبدیل می‌نماید.

ساختار و نهادهای دیپلماسی آموزشی در جمهوری اسلامی ایران

دیپلماسی آموزشی در جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از ابعاد مکمل سیاست خارجی فرهنگی، در پیوندی ساختاری با اهداف کلان نظام در حوزه هویت‌سازی، نفوذ نرم و ارتقای تصویر بین‌المللی کشور شکل گرفته است. در سیاست خارجی ایران، آموزش نه صرفاً به‌عنوان یک کنش علمی یا دانشگاهی، بلکه به‌مثابه ابزاری راهبردی برای انتقال ارزش‌ها، معانی و الگوهای هویتی انقلاب اسلامی و تمدن ایرانی-اسلامی تلقی می‌شود. این رویکرد، ریشه در نگاه کلان‌جمهوری اسلامی به فرهنگ به‌عنوان بستر اصلی تعاملات بین‌المللی دارد؛ نگاهی که در اسناد بالادستی همچون سیاست‌های کلی نظام، سند چشم‌انداز و بیانات مقام معظم رهبری به‌وضوح قابل مشاهده است. در این چارچوب، دیپلماسی آموزشی بخشی از دیپلماسی عمومی ایران محسوب می‌شود که با هدف تأثیرگذاری بر افکار عمومی نخبگانی و دانشگاهی سایر کشورها، به‌ویژه در جهان اسلام و کشورهای در حال توسعه، دنبال می‌گردد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۹۶: ۴۵). جایگاه دیپلماسی آموزشی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در پیوند آن با راهبرد «قدرت نرم فرهنگی» تحلیل کرد. ایران در شرایطی که با محدودیت‌های ناشی از فشارهای سیاسی و اقتصادی بین‌المللی مواجه بوده، بیش از پیش به ابزارهای غیرمادی برای حفظ و گسترش نفوذ منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای خود توجه نشان داده است. آموزش عالی، تبادل علمی، جذب دانشجویان خارجی و تأسیس مراکز آموزشی وابسته به ایران در خارج از کشور، از جمله سازوکارهایی بوده‌اند که امکان بازتولید گفتمان هویتی جمهوری اسلامی را در سطح بین‌المللی فراهم کرده‌اند. در این چارچوب، آموزش به بستری برای انتقال مفاهیمی همچون استقلال، عدالت‌خواهی، مقاومت، هویت اسلامی و نقد نظم سلطه‌محور جهانی تبدیل شده است؛ مفاهیمی که در گفتمان رسمی سیاست خارجی ایران نقش محوری دارند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۲: ۸۷).

ساختار نهادی دیپلماسی آموزشی در ایران، ساختاری چندلایه و متکثر است که از نهادهای دولتی، عمومی و فرادولتی تشکیل شده و هر یک بخشی از مأموریت‌های آموزشی-فرهنگی برون‌مرزی را بر عهده دارند. وزارت امور خارجه به‌عنوان نهاد محوری سیاست خارجی، نقش هماهنگ‌کننده کلان را ایفا می‌کند، اما اجرا و پیگیری عملی بسیاری از برنامه‌های آموزشی بر عهده نهادهای تخصصی قرار دارد. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، یکی از اصلی‌ترین نهادهای متولی دیپلماسی آموزشی و فرهنگی است که از طریق رایزنی‌های فرهنگی، برگزاری دوره‌های آموزشی، اعزام

استاد، و حمایت از آموزش زبان فارسی در خارج از کشور، نقش فعالی در اشاعه الگوهای هویتی ایران ایفا می‌کند (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۴۰۰: ۶۱). در کنار این سازمان، جامعه‌المصطفی‌العالمیه جایگاهی ویژه در دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی دارد. این نهاد آموزشی بین‌المللی با تمرکز بر آموزش علوم اسلامی، انسانی و اجتماعی به دانشجویان غیرایرانی، عملاً به یکی از مهم‌ترین بازوهای هویت‌ساز ایران در سطح جهانی تبدیل شده است. جامعه‌المصطفی نه تنها به انتقال دانش دینی می‌پردازد، بلکه از طریق برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و تربیتی، به بازتولید هویت اسلامی - انقلابی مورد نظر جمهوری اسلامی در میان نخبگان خارجی کمک می‌کند؛ نخبگانی که در بسیاری موارد پس از بازگشت به کشورهای خود، به کنشگران فرهنگی و اجتماعی تأثیرگذار تبدیل می‌شوند (حسینی، ۱۳۹۸: ۱۲۳).

دانشگاه‌های دولتی ایران نیز در چارچوب سیاست جذب دانشجویان خارجی و توسعه همکاری‌های علمی بین‌المللی، نقش فزاینده‌ای در دیپلماسی آموزشی ایفا کرده‌اند. دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه فردوسی مشهد و برخی دیگر از دانشگاه‌های مادر کشور، با پذیرش دانشجویان خارجی و راه‌اندازی دوره‌های مشترک، به‌طور غیرمستقیم در فرآیند انتقال فرهنگی و هویتی مشارکت دارند. هرچند هدف رسمی این فعالیت‌ها علمی است، اما در عمل، تجربه زیسته دانشجویان خارجی از زندگی، فرهنگ و نظام آموزشی ایران، تأثیر قابل توجهی بر نگرش آنان نسبت به جمهوری اسلامی برجای می‌گذارد (ملکی، ۱۳۹۵: ۹۴). با وجود این تنوع نهادی، یکی از چالش‌های اساسی دیپلماسی آموزشی ایران، ضعف در هماهنگی نهادی و نبود یک راهبرد جامع و یکپارچه است. تعدد نهادهای فعال، هم‌پوشانی وظایف، و گاه تعارض مأموریت‌ها، موجب شده است که ظرفیت‌های موجود به‌صورت بهینه مورد استفاده قرار نگیرد. در بسیاری موارد، برنامه‌های آموزشی برون‌مرزی بدون ارزیابی دقیق از تأثیرات هویتی و منافع ملی طراحی و اجرا می‌شوند و فاقد پیوست نظری و راهبردی هستند. این مسئله، کارآمدی دیپلماسی آموزشی را در تحقق اهداف کلان سیاست خارجی کاهش می‌دهد (زارعان، ۱۳۹۹: ۱۵۸).

چالش دیگر، محدودیت منابع مالی و انسانی و تأثیرپذیری شدید برنامه‌های آموزشی از نوسانات سیاسی و اقتصادی داخلی است. تحریم‌ها و فشارهای خارجی، تخصیص بودجه به فعالیت‌های فرهنگی - آموزشی برون‌مرزی را با مشکل مواجه کرده و موجب ناپایداری برخی طرح‌ها شده است. افزون بر این، فقدان نظام ارزیابی مستمر و علمی برای سنجش میزان موفقیت دیپلماسی آموزشی در اشاعه الگوهای هویتی، یکی از خلأهای جدی در این حوزه به‌شمار می‌رود. بدون وجود چنین نظامی، امکان اصلاح سیاست‌ها و ارتقای اثربخشی اقدامات فراهم نخواهد شد (قاسمی، ۱۴۰۰: ۷۲). در مجموع، دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران از ظرفیت‌های بالقوه قابل توجهی برای اشاعه الگوهای هویتی و تقویت قدرت نرم برخوردار است، اما تحقق این ظرفیت‌ها مستلزم بازنگری در ساختار نهادی، تقویت هماهنگی میان بازیگران، و تدوین یک راهبرد منسجم مبتنی بر مبانی نظری روشن است. تنها در چنین شرایطی می‌توان انتظار داشت که آموزش به‌عنوان ابزاری پایدار و مؤثر در خدمت منافع ملی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد.

ابزارها و سازوکارهای دیپلماسی آموزشی ایران

دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی و عمومی، مجموعه‌ای از ابزارها و سازوکارهای نهادی، آموزشی، علمی و فرهنگی را در بر می‌گیرد که هدف اصلی آن، ایجاد پیوندهای پایدار معرفتی و هویتی با جوامع هدف و در نهایت تقویت منافع ملی از مسیر نفوذ نرم است. در این چارچوب، آموزش نه صرفاً به‌عنوان فرآیند انتقال دانش، بلکه به‌مثابه بستری برای اجتماعی‌سازی هویتی، بازتولید معنا و تثبیت تصویر مطلوب از ایران در ذهن نخبگان و کنشگران خارجی عمل می‌کند. تجربه تاریخی جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که

سرمایه‌گذاری در حوزه آموزش بین‌المللی، به‌ویژه در مناطق فرهنگی و تمدنی همسو، یکی از کارآمدترین شیوه‌های تداوم نفوذ نرم و هویتی بوده است. یکی از مهم‌ترین ابزارهای دیپلماسی آموزشی ایران، اعطای بورسیه‌های تحصیلی و سیاست جذب دانشجویان خارجی است. این سیاست که از دهه‌های نخست پس از انقلاب اسلامی به‌تدریج نهادینه شد، به‌ویژه در قبال کشورهای اسلامی، همسایه و جهان در حال توسعه، جایگاه ویژه‌ای یافته است. بورسیه‌های تحصیلی نه‌تنها امکان تحصیل در دانشگاه‌های ایران را فراهم می‌کنند، بلکه دانشجویان خارجی را در معرض زیست‌جهان فرهنگی، اجتماعی و ارزشی جمهوری اسلامی قرار می‌دهند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تجربه تحصیل در کشور میزبان، یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری نگرش مثبت پایدار نسبت به آن کشور است، زیرا فرآیند آموزش با تجربه زیسته فرهنگی و تعامل اجتماعی پیوند می‌خورد و نوعی تعلق نمادین ایجاد می‌کند. (Nye, 2004: 44) در ایران نیز بسیاری از دانش‌آموختگان خارجی، پس از بازگشت به کشورهای خود، به کنشگران فرهنگی، علمی یا حتی سیاسی تبدیل شده‌اند که درک عمیق‌تری از هویت ایرانی - اسلامی دارند و می‌توانند به‌صورت غیرمستقیم حامل پیام‌ها و ارزش‌های ایران باشند (سلیمی، ۱۳۹۶: ۸۲).

در کنار بورسیه‌ها، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی بین‌المللی وابسته به ایران نقش محوری در دیپلماسی آموزشی ایفا می‌کنند. دانشگاه‌هایی مانند جامعه‌المصطفی (ص)، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، و برخی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی با مأموریت فراملی، به‌طور خاص برای جذب دانشجویان خارجی و آموزش علوم انسانی، اسلامی و حتی فنی طراحی شده‌اند. این مراکز آموزشی نه‌تنها به انتقال دانش می‌پردازند، بلکه در قالب برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و فرهنگی، الگوهای خاصی از هویت دینی، فرهنگی و سیاسی را بازنمایی می‌کنند. جامعه‌المصطفی (ص) به‌عنوان نمونه‌ای شاخص، با تمرکز بر آموزش علوم اسلامی به طلاب و دانشجویان خارجی، شبکه‌ای گسترده از فارغ‌التحصیلان را در سراسر جهان ایجاد کرده است که پیوند معرفتی و هویتی خود را با ایران حفظ می‌کنند (جعفری، ۱۳۹۴: ۱۱۲). این شبکه انسانی، یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های نرم ایران در سطح بین‌المللی محسوب می‌شود. از دیگر سازوکارهای مهم دیپلماسی آموزشی ایران، تبادل علمی، فرهنگی و استادان است. اعزام اساتید ایرانی به دانشگاه‌ها و مراکز علمی خارج از کشور و همچنین میزبانی از اساتید و پژوهشگران خارجی، بستری برای گفت‌وگوی علمی و فرهنگی و انتقال غیرمستقیم ارزش‌ها و گفتمان‌های هویتی فراهم می‌کند. این تبادلات، به‌ویژه در حوزه علوم انسانی و مطالعات اسلامی و ایرانی، اهمیت مضاعفی دارند؛ زیرا هویت و معنا بیش از هر چیز در این حوزه‌ها بازتولید می‌شود. به تعبیر سازه‌انگاران، معنا و هویت در بستر تعاملات اجتماعی و گفتمانی شکل می‌گیرد و آموزش یکی از اصلی‌ترین میدان‌های این تعامل است (Wendt, 1999: 327). در این چارچوب، حضور فعال اساتید ایرانی در مجامع علمی بین‌المللی می‌تواند به بازتعریف تصویر ایران و مقابله با کلیشه‌های منفی کمک کند. آموزش زبان فارسی و گسترش ادبیات و فرهنگ ایرانی نیز از ابزارهای بنیادین دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران به‌شمار می‌آید. زبان، حامل اصلی فرهنگ و هویت است و آموزش آن به غیرایرانیان، زمینه فهم عمیق‌تر تاریخ، ادبیات، ارزش‌ها و جهان‌بینی ایرانی - اسلامی را فراهم می‌سازد. فعالیت نهادهایی مانند بنیاد سعدی در حوزه آموزش زبان فارسی در خارج از کشور، مصداق روشنی از پیوند زبان و دیپلماسی آموزشی است. گسترش کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌های خارجی و برگزاری دوره‌های آموزشی و فرهنگی، موجب ایجاد پیوندی پایدار میان فراگیران و فرهنگ ایرانی می‌شود که آثار آن معمولاً بلندمدت و ماندگار است (بنیاد سعدی، ۱۴۰۰: ۲۹).

در نهایت، نقش آموزش‌های دینی و فرهنگی در سیاست هویتی ایران را نمی‌توان نادیده گرفت. جمهوری اسلامی ایران، با تأکید بر هویت اسلامی و به‌ویژه قرائت شیعی از اسلام، آموزش‌های دینی را به‌عنوان یکی از ارکان دیپلماسی آموزشی

خود تعریف کرده است. این آموزش‌ها، چه در قالب رسمی دانشگاهی و چه در قالب‌های غیررسمی فرهنگی، به بازتولید نوعی هویت مشترک دینی و ارزشی کمک می‌کنند که فراتر از مرزهای ملی عمل می‌کند. در بسیاری از مناطق، به‌ویژه در جهان اسلام، این پیوند هویتی دینی توانسته است زمینه‌ساز همدلی و همسویی سیاسی و فرهنگی با ایران شود و بخشی از منافع ملی را از مسیر نفوذ نرم تأمین کند (نیک‌سرشت، ۱۳۹۸: ۶۵). بدین ترتیب، مجموعه ابزارها و سازوکارهای دیپلماسی آموزشی ایران، شبکه‌ای به‌هم‌پیوسته از آموزش، فرهنگ و هویت را شکل می‌دهند که کارکرد اصلی آن، تولید و تثبیت نفوذ نرم پایدار در راستای منافع ملی است.

دیپلماسی آموزشی و بازتولید الگوهای هویتی

دیپلماسی آموزشی در جمهوری اسلامی ایران را می‌توان یکی از مهم‌ترین عرصه‌های تلاقی سیاست فرهنگی، سیاست خارجی و راهبردهای هویتی دانست؛ عرصه‌ای که در آن آموزش نه صرفاً به‌عنوان یک فعالیت علمی یا دانشگاهی، بلکه به‌مثابه سازوکاری برای انتقال معنا، ارزش و الگوی هویتی عمل می‌کند. در سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، «الگوهای هویتی» مفهومی چندلایه است که دربرگیرنده عناصر دینی، تاریخی، انقلابی و فرهنگی بوده و در قالب گفتمان رسمی نظام بازنمایی می‌شود. این الگوها از یک‌سو ریشه در هویت اسلامی - شیعی و از سوی دیگر در تجربه تاریخی انقلاب اسلامی دارند و هدف از اشاعه آن‌ها، ایجاد نوعی هم‌فهمی هویتی و پیوند معنایی میان ایران و مخاطبان خارجی، به‌ویژه نخبگان علمی و فرهنگی است. در این چارچوب، دیپلماسی آموزشی بستری کم‌هزینه، پایدار و مشروع برای بازتولید این الگوهای هویتی در سطح بین‌المللی فراهم می‌آورد؛ زیرا آموزش، برخلاف ابزارهای تبلیغاتی مستقیم، از قابلیت درونی‌سازی ارزش‌ها و معانی برخوردار است و می‌تواند در بلندمدت بر نگرش و ادراک مخاطب اثر بگذارد (نای، ۲۰۱۱: ۸۴). در سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، الگوهای هویتی عموماً در پیوند با مفاهیمی چون استقلال، عدالت، معنویت، مقاومت و عقلانیت دینی تعریف می‌شوند. این مفاهیم در اسناد بالادستی فرهنگی و آموزشی کشور، از جمله «نقشه مهندسی فرهنگی کشور» و «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش»، به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی هویت مطلوب معرفی شده‌اند و بر لزوم انتقال آن‌ها در تعاملات علمی و فرهنگی با جهان خارج تأکید شده است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۳: ۵۷). آموزش بین‌المللی، از طریق جذب دانشجویان خارجی، اعزام اساتید، برگزاری دوره‌های مشترک و تأسیس مراکز آموزشی وابسته، امکان بازنمایی این الگوهای هویتی را در محیطی نسبتاً غیرسیاسی و علمی فراهم می‌کند. همین ویژگی سبب می‌شود که دیپلماسی آموزشی به یکی از مؤثرترین ابزارهای بازتولید هویت در سیاست خارجی فرهنگی ایران تبدیل شود.

نقش آموزش در انتقال هویت دینی، انقلابی و فرهنگی را باید در کارکرد اجتماعی و معرفتی نهادهای آموزشی جست‌وجو کرد. آموزش، فرایندی است که نه‌تنها دانش تخصصی، بلکه نظامی از ارزش‌ها، هنجارها و معانی را منتقل می‌کند و از این حیث، همواره واجد بعد هویتی است. در تجربه جمهوری اسلامی ایران، آموزش عالی و آموزش‌های دینی به‌طور خاص حامل نوعی روایت رسمی از اسلام، تشیع و انقلاب اسلامی بوده‌اند که در تعامل با دانشجویان و پژوهشگران خارجی نیز بازتولید می‌شود. مطالعات هویتی نشان می‌دهد که مواجهه طولانی‌مدت با نظام آموزشی یک کشور می‌تواند به شکل‌گیری نوعی «همذات‌پنداری فرهنگی» منجر شود و برداشت مخاطب از آن کشور را از سطح سیاسی به سطح تمدنی ارتقا دهد (کستلز، ۲۰۱۰: ۹۲). بر این اساس، آموزش‌های دینی و فرهنگی ارائه‌شده در دانشگاه‌ها و مراکز وابسته به ایران، به‌ویژه برای دانشجویان کشورهای اسلامی، نقش مهمی در انتقال هویت دینی و انقلابی جمهوری اسلامی ایفا می‌کند. دیپلماسی آموزشی همچنین در شکل‌دهی به تصویر هویتی ایران در ذهن نخبگان خارجی نقشی تعیین‌کننده دارد. نخبگان علمی و فرهنگی، به‌دلیل جایگاه اجتماعی و قدرت اثرگذاری‌شان در جوامع خود، از مخاطبان راهبردی

دیپلماسی آموزشی محسوب می‌شوند. تجربه تحصیل یا همکاری علمی با ایران می‌تواند تصویر غالب رسانه‌ای و سیاسی از جمهوری اسلامی را به چالش بکشد و جایگزین آن را نوعی تصویر مبتنی بر عقلانیت علمی، غنای فرهنگی و هویت تاریخی کند. پژوهش‌های مرتبط با دیپلماسی عمومی نشان می‌دهد که برداشت نخبگان از یک کشور، نقش مهمی در شکل‌دهی به سیاست‌ها و نگرش‌های عمومی در سطح ملی و منطقه‌ای دارد (ملیسن، ۲۰۰۵: ۴۶). از این منظر، دیپلماسی آموزشی ایران را می‌توان تلاشی هدفمند برای بازتولید تصویری هویتی دانست که در آن ایران نه صرفاً یک بازیگر سیاسی، بلکه یک مرجع فرهنگی و تمدنی معرفی می‌شود.

نسبت دیپلماسی آموزشی با گفتمان انقلاب اسلامی را باید در پیوند میان آموزش، ایدئولوژی و مشروعیت جست‌وجو کرد. گفتمان انقلاب اسلامی بر مفاهیمی چون عدالت‌خواهی، نفی سلطه، استقلال فرهنگی و بازگشت به هویت اسلامی تأکید دارد و آموزش، یکی از مهم‌ترین ابزارهای نهادینه‌سازی و انتقال این مفاهیم در سطح داخلی و خارجی بوده است. در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی آموزشی به‌عنوان بخشی از دیپلماسی فرهنگی، کارکردی فراتر از تبادل علمی صرف دارد و در خدمت بازتولید گفتمان انقلاب اسلامی در سطح نرم و غیرتقابلی قرار می‌گیرد. این امر با رویکرد سازه‌انگارانه به روابط بین‌الملل نیز همخوانی دارد؛ چراکه در این رویکرد، معنا، هویت و گفتمان نقش تعیین‌کننده‌ای در رفتار بازیگران ایفا می‌کنند (ونت، ۱۹۹۹: ۲۴۵). از این منظر، دیپلماسی آموزشی ایران را می‌توان تلاشی برای تأثیرگذاری بر ساختارهای معنایی و هویتی محیط بین‌المللی دانست. در مجموع، دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران با اتکا بر ظرفیت‌های آموزشی، دینی و فرهنگی، نقشی اساسی در بازتولید و اشاعه الگوهای هویتی ایفا می‌کند. این دیپلماسی، از طریق آموزش و تعامل علمی، امکان انتقال تدریجی و پایدار ارزش‌ها و معانی هویتی را فراهم می‌آورد و در عین حال، به تقویت قدرت نرم و مشروعیت بین‌المللی ایران کمک می‌کند. بازتولید الگوهای هویتی در این چارچوب، نه به‌معنای تحمیل ایدئولوژیک، بلکه به‌منزله ایجاد جاذبه فرهنگی و معنایی است که می‌تواند در بلندمدت به تحقق منافع ملی جمهوری اسلامی ایران بینجامد.

دیپلماسی آموزشی ایران و قدرت نرم

دیپلماسی آموزشی در جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای غیرمادی سیاست خارجی، جایگاهی قابل‌توجه در منظومه قدرت نرم کشور یافته است. در ادبیات روابط بین‌الملل، قدرت نرم ناظر بر توانایی یک دولت در اثرگذاری بر ترجیحات، نگرش‌ها و رفتار دیگر بازیگران از طریق جاذبه، اقناع و مشروعیت است و نه اجبار یا تطمیع. آموزش، به‌واسطه ماهیت تدریجی، بلندمدت و هویت‌ساز خود، یکی از پایدارترین منابع تولید قدرت نرم محسوب می‌شود. جمهوری اسلامی ایران، با تکیه بر پیشینه تمدنی، فرهنگی، دینی و انقلابی، کوشیده است از ظرفیت آموزش رسمی و غیررسمی برای انتقال ارزش‌ها، بازنمایی هویت و ایجاد پیوندهای ذهنی و عاطفی با نخبگان و جوامع هدف بهره‌گیرد. آموزش عالی، آموزش زبان فارسی، آموزش‌های دینی و فرهنگی و تبادلات علمی، همگی در این چارچوب، به‌مثابه کانال‌های نرم نفوذ عمل می‌کنند که می‌توانند تصویری متفاوت و متمایز از ایران در سطح بین‌المللی ایجاد نمایند. جایگاه آموزش در منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را باید در پیوند میان فرهنگ، ایدئولوژی و سیاست خارجی تحلیل کرد. برخلاف بسیاری از دولت‌ها که قدرت نرم خود را عمدتاً بر جذابیت سبک زندگی یا الگوهای مصرفی استوار می‌کنند، ایران بر انتقال معنا، هویت و گفتمان تأکید دارد. آموزش در این میان، نه‌تنها ابزار انتقال دانش، بلکه سازوکاری برای اجتماعی‌سازی هنجاری و ارزشی محسوب می‌شود. جذب دانشجویان خارجی، به‌ویژه از کشورهای مسلمان و منطقه‌ای، فرصتی برای آشنایی مستقیم آنان با نظام فکری، فرهنگی و سیاسی جمهوری اسلامی فراهم می‌آورد و این تجربه زیسته

آموزشی می‌تواند در بلندمدت به شکل‌گیری نگرش‌های همدلانه یا حداقل واقع‌بینانه نسبت به ایران منجر شود. از این منظر، آموزش بخشی از سرمایه نمادین کشور است که در صورت مدیریت هدفمند، به افزایش اعتبار و نفوذ نرم ایران در محیط بین‌المللی کمک می‌کند. (Nye, 2004: 11-15)

دیپلماسی آموزشی همچنین نقشی مهم در تقویت مشروعیت بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران ایفا می‌کند. مشروعیت در سطح بین‌المللی، صرفاً حاصل پذیرش حقوقی دولت‌ها نیست، بلکه به میزان مقبولیت هنجاری و اخلاقی سیاست‌ها و کنش‌های یک کشور نیز وابسته است. هنگامی که ایران از طریق دانشگاه‌ها، مراکز علمی و نهادهای آموزشی خود در تولید دانش، گفت‌وگوی علمی و همکاری‌های دانشگاهی مشارکت می‌کند، خود را به‌عنوان کنشگری مسئول، عقلانی و مشارکت‌جو معرفی می‌نماید. این امر می‌تواند بخشی از تصویر امنیتی یا منفی ساخته‌شده از ایران در برخی گفتمان‌های مسلط جهانی را تعدیل کند. آموزش، به‌ویژه در قالب تعاملات علمی بین‌المللی، امکان گفت‌وگو فراتر از منازعات سیاسی را فراهم می‌سازد و به ایجاد نوعی مشروعیت شناختی و فرهنگی برای کشور منجر می‌شود که در بلندمدت آثار آن بر روابط سیاسی نیز قابل مشاهده است (Hayden, 2012: 36-40). از سوی دیگر، دیپلماسی آموزشی ظرفیت قابل توجهی در ایجاد نفوذ نرم پایدار دارد. نفوذ نرم زمانی پایدار تلقی می‌شود که مبتنی بر روابط انسانی، شبکه‌های نخبگانی و پیوندهای معرفتی باشد. دانشجویان خارجی که در ایران تحصیل می‌کنند یا در برنامه‌های آموزشی و فرهنگی ایران مشارکت دارند، در آینده می‌توانند به واسطه تجربه شخصی خود، به حاملان غیررسمی تصویر و روایت ایران در کشورهای مبدأ تبدیل شوند. این نوع نفوذ، برخلاف ابزارهای رسانه‌ای کوتاه‌مدت، مبتنی بر تجربه زیسته و درونی‌شده است و از همین رو، عمق و دوام بیشتری دارد. همچنین آموزش زبان فارسی و آشنایی با ادبیات و اندیشه ایرانی - اسلامی، امکان دسترسی مستقیم مخاطبان خارجی به منابع فکری ایران را فراهم می‌آورد و وابستگی آنان به روایت‌های واسطه‌ای را کاهش می‌دهد که این خود یکی از شروط اساسی نفوذ نرم مؤثر است. (Melissen, 2005: 22-25)

با وجود این ظرفیت‌ها، کاربست قدرت نرم از طریق دیپلماسی آموزشی در جمهوری اسلامی ایران با چالش‌هایی نیز مواجه است. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، ناهماهنگی نهادی و فقدان راهبرد جامع در حوزه دیپلماسی آموزشی است که موجب پراکندگی اقدامات و کاهش اثربخشی آن‌ها می‌شود. علاوه بر این، محدودیت‌های مالی، تحریم‌های بین‌المللی، موانع اداری برای جذب دانشجوی خارجی و ضعف در بازاریابی علمی و آموزشی، از جمله عواملی هستند که دامنه اثرگذاری قدرت نرم آموزشی ایران را محدود می‌کنند. همچنین در برخی موارد، غلبه نگاه ایدئولوژیک غیرمنعطف می‌تواند جذابیت آموزشی را برای مخاطبان متنوع کاهش دهد، در حالی که قدرت نرم مستلزم انعطاف، گفت‌وگوپذیری و درک حساسیت‌های فرهنگی مخاطبان است. در نتیجه، بهره‌گیری مؤثر از دیپلماسی آموزشی به‌عنوان ابزار قدرت نرم، نیازمند بازاندیشی مستمر، سیاست‌گذاری منسجم و تلفیق عقلانیت راهبردی با اهداف هویتی است (Cull, 2008: 34-38). در مجموع، دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران، در صورت مدیریت هدفمند و هماهنگ، می‌تواند یکی از مؤثرترین سازوکارهای تولید و تثبیت قدرت نرم کشور باشد. آموزش به‌عنوان عرصه‌ای کم‌هزینه‌تر، مشروع‌تر و پایدارتر نسبت به ابزارهای سخت، این امکان را فراهم می‌آورد که ایران ضمن اشاعه الگوهای هویتی خود، به تقویت منافع ملی و ارتقای جایگاه بین‌المللی خویش دست یابد. تحقق این هدف مستلزم آن است که آموزش نه صرفاً به‌عنوان فعالیتی فرهنگی، بلکه به‌مثابه سرمایه‌ای راهبردی در سیاست خارجی تلقی شود.

نتیجه‌گیری

دیپلماسی آموزشی به عنوان یکی از مهم‌ترین و کم‌هزینه‌ترین ابزارهای سیاست خارجی در جهان معاصر، نقش فزاینده‌ای در تحقق منافع ملی و ارتقای جایگاه بین‌المللی دولت‌ها ایفا می‌کند. در چارچوب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز، دیپلماسی آموزشی ظرفیتی راهبردی برای انتقال ارزش‌ها، بازنمایی هویت فرهنگی و دینی، و تأثیرگذاری نرم بر نخبگان و جوامع هدف به‌شمار می‌آید. این پژوهش با تمرکز بر تحلیل جایگاه دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران در اشاعه الگوهای هویتی نشان داد که آموزش، نه تنها یک فعالیت علمی و فرهنگی صرف، بلکه سازوکاری معنادار در فرآیند قدرت‌سازی نرم و بازتولید هویت در عرصه بین‌المللی است.

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که دیپلماسی آموزشی ایران در بستر سیاست خارجی، پیوندی عمیق با مبانی هویتی و ایدئولوژیک نظام جمهوری اسلامی دارد. آموزش زبان فارسی، جذب دانشجویان خارجی، اعطای بورسیه‌های تحصیلی، تبادل علمی و فرهنگی، و گسترش آموزش‌های دینی و دانشگاهی، همگی در راستای بازنمایی تصویری خاص از ایران به عنوان کشوری با پیشینه تمدنی، هویت دینی، و گفتمان انقلابی عمل می‌کنند. این مؤلفه‌ها در مجموع، امکان انتقال غیرمستقیم ارزش‌ها و الگوهای هویتی ایران را فراهم ساخته و زمینه‌ساز ایجاد نوعی همدلی فرهنگی و شناخت هویتی در میان نخبگان خارجی می‌شوند. از منظر نظری، تلفیق نظریه قدرت نرم و رهیافت سازه‌انگاری، چارچوبی تحلیلی مناسب برای فهم کارکرد دیپلماسی آموزشی ایران فراهم می‌کند. قدرت نرم بر جاذبه، اقناع و مشروعیت استوار است و سازه‌انگاری نیز بر نقش هویت، معنا و گفتمان در رفتار دولت‌ها تأکید دارد. بر این اساس، دیپلماسی آموزشی را می‌توان به مثابه نقطه تلاقی قدرت نرم و هویت‌سازی دانست؛ جایی که آموزش به ابزار تولید معنا، بازتعریف تصویر ذهنی از ایران، و بازتولید هویت مطلوب در سطح بین‌المللی تبدیل می‌شود. این هم‌افزایی نظری نشان می‌دهد که موفقیت دیپلماسی آموزشی، بیش از آنکه وابسته به اجبار یا فشار باشد، متکی بر جذابیت فرهنگی، انسجام هویتی و روایت‌سازی مشروع است. در عین حال، بررسی ساختارها و نهادهای متولی دیپلماسی آموزشی در جمهوری اسلامی ایران حاکی از آن است که با وجود ظرفیت‌های قابل توجه، این حوزه با چالش‌های نهادی و ساختاری متعددی مواجه است. تعدد نهادهای تصمیم‌گیر، نبود هماهنگی منسجم، فقدان راهبرد کلان و یکپارچه، و محدودیت‌های اجرایی و مدیریتی، موجب کاهش اثربخشی دیپلماسی آموزشی در سطح بین‌المللی شده است. این وضعیت سبب می‌شود که اقدامات آموزشی، به جای آنکه در قالب یک سیاست هدفمند و بلندمدت دنبال شوند، گاه به صورت پراکنده و ناهماهنگ اجرا گردند و از حداکثر ظرفیت خود در اشاعه الگوهای هویتی و تقویت قدرت نرم بهره نبرند.

از سوی دیگر، دیپلماسی آموزشی ایران در تعامل با محیط بین‌المللی با موانع بیرونی نیز روبه‌روست. فضای سیاسی بین‌المللی، تحریم‌ها، محدودیت‌های ارتباطی، و تصویرسازی‌های منفی رسانه‌ای، دامنه اثرگذاری فعالیت‌های آموزشی ایران را تا حدی محدود کرده است. با این حال، ماهیت غیرسیاسی و فراملی آموزش، این امکان را فراهم می‌سازد که حتی در شرایط فشار سیاسی، کانال‌های ارتباطی فرهنگی و علمی فعال باقی بمانند و به عنوان مسیرهای پایدار نفوذ نرم مورد استفاده قرار گیرند. از این منظر، دیپلماسی آموزشی می‌تواند یکی از معدود عرصه‌هایی باشد که در آن، ایران قادر است روایت متفاوتی از خود ارائه دهد و تصویر هویتی مطلوب‌تری در ذهن مخاطبان خارجی شکل دهد. نتیجه کلی پژوهش آن است که دیپلماسی آموزشی جمهوری اسلامی ایران، از ظرفیت بالقوه بالایی برای اشاعه الگوهای هویتی و تحقق بخشی از منافع ملی برخوردار است، اما بالفعل‌سازی این ظرفیت نیازمند بازاندیشی راهبردی، انسجام نهادی و برنامه‌ریزی بلندمدت است. تقویت هماهنگی میان نهادهای آموزشی و فرهنگی، تعریف اهداف روشن هویتی، توجه به مخاطب‌شناسی بین‌المللی، و بهره‌گیری هوشمندانه از ابزارهای نوین آموزشی، می‌تواند اثربخشی دیپلماسی آموزشی ایران را به طور معناداری افزایش دهد. در نهایت، می‌توان گفت که آموزش، اگر در چارچوب یک دیپلماسی هدفمند و هویت‌محور

قرار گیرد، قادر است به یکی از پایدارترین ابزارهای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در نظام بین‌الملل تبدیل شود و نقشی مؤثر در بازتولید هویت و ارتقای منافع ملی ایفا کند.

منابع

- بنیاد سعدی (۱۴۰۰). گزارش سالانه فعالیت‌های آموزش زبان فارسی در خارج از کشور. تهران.
- جعفری، محمدرضا (۱۳۹۴). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- حسینی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۸). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۲). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: نشر میزان.
- زارعان، محمدرضا (۱۳۹۹). «چالش‌های نهادی دیپلماسی عمومی ایران». فصلنامه سیاست خارجی، سال ۳۳، شماره ۲.
- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۳۹۶). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. تهران.
- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۰). گزارش عملکرد فرهنگی - آموزشی برون‌مرزی. تهران.
- سجادی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۸). «دیپلماسی فرهنگی و نقش آن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه سیاست خارجی، سال ۳۲، شماره ۲، صص ۵۹-۸۴.
- سلیمی، حسن (۱۳۹۶). دیپلماسی عمومی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- سیدامامی، کاوه (۱۳۹۵). «قدرت نرم و دیپلماسی فرهنگی در سیاست خارجی». فصلنامه سیاست خارجی، سال ۳۰، شماره ۲، صص ۴۵-۶۸.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۳). نقشه مهندسی فرهنگی کشور. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- قاسمی، احمد (۱۴۰۰). قدرت نرم و سیاست خارجی ایران. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- کاستلز، مانوئل (۲۰۱۰). قدرت هویت. ترجمه حسن چاووشیان. تهران: نشر نی.
- کریمی، جلال (۱۳۹۷). «دیپلماسی آموزشی و نقش آن در تقویت قدرت نرم دولت‌ها». فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال ۱۰، شماره ۳، صص ۷۵-۹۸.
- ملکی، محمدرضا (۱۳۹۵). «نقش دانشگاه‌ها در دیپلماسی علمی ایران». پژوهش‌های روابط بین‌الملل، شماره ۳۶.
- ملیسن، یان (۲۰۰۵). دیپلماسی عمومی. لندن: پالگرو مک‌میلان.
- نای، جوزف (۲۰۱۱). آینده قدرت. نیویورک: انتشارات امور عمومی.
- نای، جوزف اس (۱۳۸۹). «قدرت نرم، ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل»، ترجمه محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، چاپ چهارم، نشر دانشگاه امام صادق، تهران.
- نیک‌سرشت، علی (۱۳۹۸). «نقش آموزش دینی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه سیاست فرهنگی، سال ۱۱، شماره ۴.
- ونت، الکساندر (۱۹۹۹). نظریه اجتماعی سیاست بین‌الملل. کمبریج: انتشارات دانشگاه کمبریج.

References

- Checkel, J. T. (۱۹۹۸). "The Constructivist Turn in International Relations Theory." *World Politics*, ۵۰(۲), ۳۲۴-۳۴۸.
- Cull, Nicholas J. (2008). *Public Diplomacy: Taxonomies and Histories*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616(1), 31-54.
- Finnemore, Martha. (1996). *National Interests in International Society*. Ithaca: Cornell University Press.
- Hayden, Craig (2012). *The Rhetoric of Soft Power: Public Diplomacy in Global Contexts*. Lanham: Lexington Books.
- Hopf, Ted. (2002). *Social Construction of International Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Melissen, Jan (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Nye, J. S. (۲۰۰۴). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
- Nye, J. S. (۲۰۱۱). *The Future of Power*. New York: PublicAffairs.

- Wendt, Alexander (۱۹۹۹). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Castells, M. (2010). *The power of identity* (H. Chavoshian, Trans.). Ney Publications. [In Persian]
- Cultural Engineering Council of the Country. (2014). *The cultural engineering map of the country*. Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. [In Persian]
- Dehghani Firoozabadi, S. J. (2013). *Foreign policy of the Islamic Republic of Iran*. Mizan Publishers. [In Persian]
- Ghasemi, A. (2021). *Soft power and Iranian foreign policy*. Imam Sadiq University Press. [In Persian]
- Hosseini, S. M. R. (2019). *Cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran*. Research Institute for Islamic Culture and Thought. [In Persian]
- Islamic Culture and Relations Organization. (2017). *Cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran*. ICRO Publications. [In Persian]
- Islamic Culture and Relations Organization. (2021). *Report on overseas cultural-educational performance*. ICRO Publications. [In Persian]
- Jafari, M. R. (2015). *Cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran*. Institute for Cultural and Social Studies. [In Persian]
- Karami, J. (2018). Educational diplomacy and its role in strengthening the soft power of states. *Journal of International Relations Studies*, 10(3), 75–98. [In Persian]
- Maleki, M. R. (2016). The role of universities in Iran's scientific diplomacy. *International Relations Research*, (36). [In Persian]
- Melissen, J. (2005). *The new public diplomacy*. Palgrave Macmillan.
- Nikkhah-Seresht, A. (2019). The role of religious education in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. *Journal of Cultural Policy*, 11(4). [In Persian]
- Nye, J. S. (2010). *Soft power: The means to success in world politics* (M. Rouhani & M. Zolfaghari, Trans.). Imam Sadiq University Press. (Original work published 2004). [In Persian]
- Nye, J. S. (2011). *The future of power*. PublicAffairs.
- Saadi Foundation. (2021). *Annual report on Persian language teaching activities abroad*. Saadi Foundation Publications. [In Persian]
- Sajjadi, S. M. R. (2019). Cultural diplomacy and its role in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. *Foreign Policy Quarterly*, 32(2), 59–84. [In Persian]
- Salimi, H. (2017). *Public diplomacy and soft power of the Islamic Republic of Iran*. Ministry of Foreign Affairs Publications. [In Persian]
- Seyed-Emami, K. (2016). Soft power and cultural diplomacy in foreign policy. *Foreign Policy Quarterly*, 30(2), 45–68. [In Persian]
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Zarean, M. R. (2020). Institutional challenges of Iran's public diplomacy. *Foreign Policy Quarterly*, 33(2). [In Persian]